

Sosiaalityön ydintä etsimässä: miksi sosiaalityötä tehdään?

Elina Palola, STM

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma:

Kymmenen vuoden tavoitteena on, että suomalaiset **voivat paremmin ja kokevat pärjäävänsä** erilaisissa elämäntilanteissa. Jokainen ihminen kokee voivansa **vaikuttaa, tehdä valintoja ja ottaa vastuuta.**

Yhteiskunta, yksilö & sosiaalityö

- kyse on ”kestävästä kombosta”
- ... ja resurssien saamisesta käyttöön!
- resursseista on huolehdittava (varsinkin, jos niitä on niukalti)
- julkiset politiikat muokkaavat ihmisten sosiaalisia suhteita, toimintaa, valintoja, käyttäytymistä...
- kuinka voimme tunnistaa voimavaroja, tarpeita ... ja virhetulkintoja?
- ”maailman ja ihmisen välille tarvitaan jotakin pehmeää”

Sosiaalipalveluja järjestetään tuen tarpeen pohjalta

• Jokapäiväisen elämän tuki	• Asumisen tuki
• Taloudellinen tuen tarve	• Äkillinen kriisitilanne
• Lähi- ja perheväkivallasta ja kaltoin kohtelusta aiheutuvaan tuen tarve	• Sosiaalisen syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden lisääminen
• Lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaaminen	• Päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveysongelmasta tai muusta vammasta, sairaudesta tai ikääntymisestä aiheutuva tuen tarve
• Muuhun toimintakykyyn liittyvä tarve	• Tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukeminen

Rakenteellinen
sosiaalityö

Erityistä
tukea
tarvitsevien
sosiaalityö

Rakenteellinen sosiaalityö (SHL 17 §):

1. Asiakastyöhön perustuvan **tiedon tuottamista** asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisesta yhteyksistä ja tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista
2. **Tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset** sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi
3. **Sosiaalityön asiantuntijuus osaksi muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö** yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä ja muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen

Jorma Sipilä: Sosiaalityön tulisi tuottaa analyysejä julkiseen keskusteluun!

Sosiaalityö (SHL 15 §)

Sosiaalityöllä tarkoitetaan asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa **rakennetaan** yksilön, perheen tai yhteisön tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen **kokonaisuus**, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja **seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta**.

Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa **lieventää** elämäntilanteen vaikeuksia, **vahvistaa** yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä **edistää** yhteisöjen sosiaalista eheyttä.

Erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat

- Erityistä tukea tarvitsevalla tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveluja.
- Syynä voi olla kognitiivinen tai psyykinen vamma tai sairaus, päihteiden ongelmakäyttö, usean yhtäaikaisen tuen tarve tai muu vastaava syy.
- Erityistä tukea tarvitsevat henkilöt on otettava huomioon mm. annettaessa ohjausta ja neuvontaa, hyvinvoinnin seuraamisessa ja edistämisessä sekä palvelutarpeen arviointia tehtäessä ja omatyöntekijää valittaessa.

Sosiaalinen kuntoutus (17 §)

- Sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi
- Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:
 - sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
 - kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittavien palvelujen yhteensovittaminen
 - valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan
 - ryhmätoiminta ja tuki vuorovaikutussuhteisiin
 - muut tarvittavat kuntoutumista edistävät toimenpiteet

Vaikuttava sosiaalinen kuntoutus edellyttää eri toimijoiden yhteistä työtä ja osaamisen yhdistämistä.

Nuoret luukulla -raportti (2015)

- Syrjäytymisen ja terveysongelmien välillä on vahva yhteys - jopa 60 % kroonisesti syrjäytyneistä nuorista käyttää mielenterveyslääkkeitä.
- **"Elämän kolhimat"**: tarve mielenterveyspalvelujen kynnysten madaltamiselle ja pitkäjänteiselle & sujuvalle palvelujen koordinoinnille
- **"Puolivalmiit"**: tarve motivoiville, kuntouttaville, joustaville palveluille & tuelle
- **"Taantumän uhrit"**: tarve oikeisiin töihin!

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus

- Tavoite: Hyvinvointi- ja terveyserot kaventuvat ja kustannusten hallinta paranee.
- Sote-menot vuoden 2030 alussa 3 miljardia nykyennustetta alhaisemmat.
- Sosiaali- ja terveydenhuolto maakuntien vastuulle.
- Säädetään valinnanvapauslainsäädäntö, jonka perusteella yksilöllä on yleensä mahdollisuus valita palveluiden julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin tuottajien välillä.

Sosiaalityö & terveys - pitkät perinteet!

Vuonna 1923 ylihoitaja Helsingin kirurgisessa sairaalassa: Terveystenhuollossa olisi kiinnitettävä enemmän huomiota potilaiden **elämäntilanteisiin** ja kotiutumisen jälkeiseen **selviytymiseen**.

Toimintakenttä? (Metteri, Valokivi, Ylinen: Terveys ja sosiaalityö 2014)

- ”Sosiaalityö jäntevöityi, ja siitä tuli tunnustettu ja arvostettu tehtäväalue *terveydenhuollossa*”.
- ”Terveys- ja sosiaalityö on vuosien kuluessa vakiinnuttanut paikkansa *sosiaalityön kentällä*”.
- ”Terveystenhuollossa sosiaalityö *on joutunut etsimään paikkaansa*”.
- ”*Muiden terveydenhuollon ammattilaisten* näkemykset sosiaalityöstä vaihtelevat”.

Sosiaalityö sote-kentällä

- terveys- & sosiaalipolitiikan alueilla ja välimaastossa on kilpailevia diskursseja & erilaisia tulkintoja
- kyetäkseen vaikuttamaan toiminnan kontekstit on tunnettava
- organisaatioissa joku/jotkut diskurssit dominoivat ja määrittelevät toimintakäytäntöjä
- sosiaalityönkin käytännöt ovat hyvin erilaisia eri konteksteissa - ja kirjo vain lisääntyy monituottajamallissa
- vaikka jännitteet eivät välttämättä näy eivätkä kuulu avoimesti, ne vaikuttavat käytäntöihin (esim. näkemykset asiakkaan tarpeista ja sosiaalityön roolista)
- vallitsevat diskurssit muovaavat myös sosiaalityön käytäntöjä - toisaalta sosiaalityöntekijät vaikuttavat itse toimintaympäristöihinsä
- jatkuva tarve neuvotella ”our purpose in practice”

Sosiaalityön uusi paikantuminen?

”Sosiaalityön haasteena on pohtia tarkasti ja monipuolisesti **yhteiskunnallista tehtäväänsä** suhteessa muuttuneeseen ja jatkuvasti muuttuvaan toimintaympäristöön, sillä vanhoilla eväillä ei muuttuneessa yhteiskunnassa enää voi selviytyä.”

Jari Heinonen (Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014)

”Sosiaalista ja terveyttä ei voi integroida yhteen, jos sosiaalista ei ole edes käsitteenä olemassa”.

Anneli Pohjola (terveysosiaalityöntekijöille Oulussa 2016)

”Toteutetaan laaja asiakaskeskeinen palveluintegraatio”

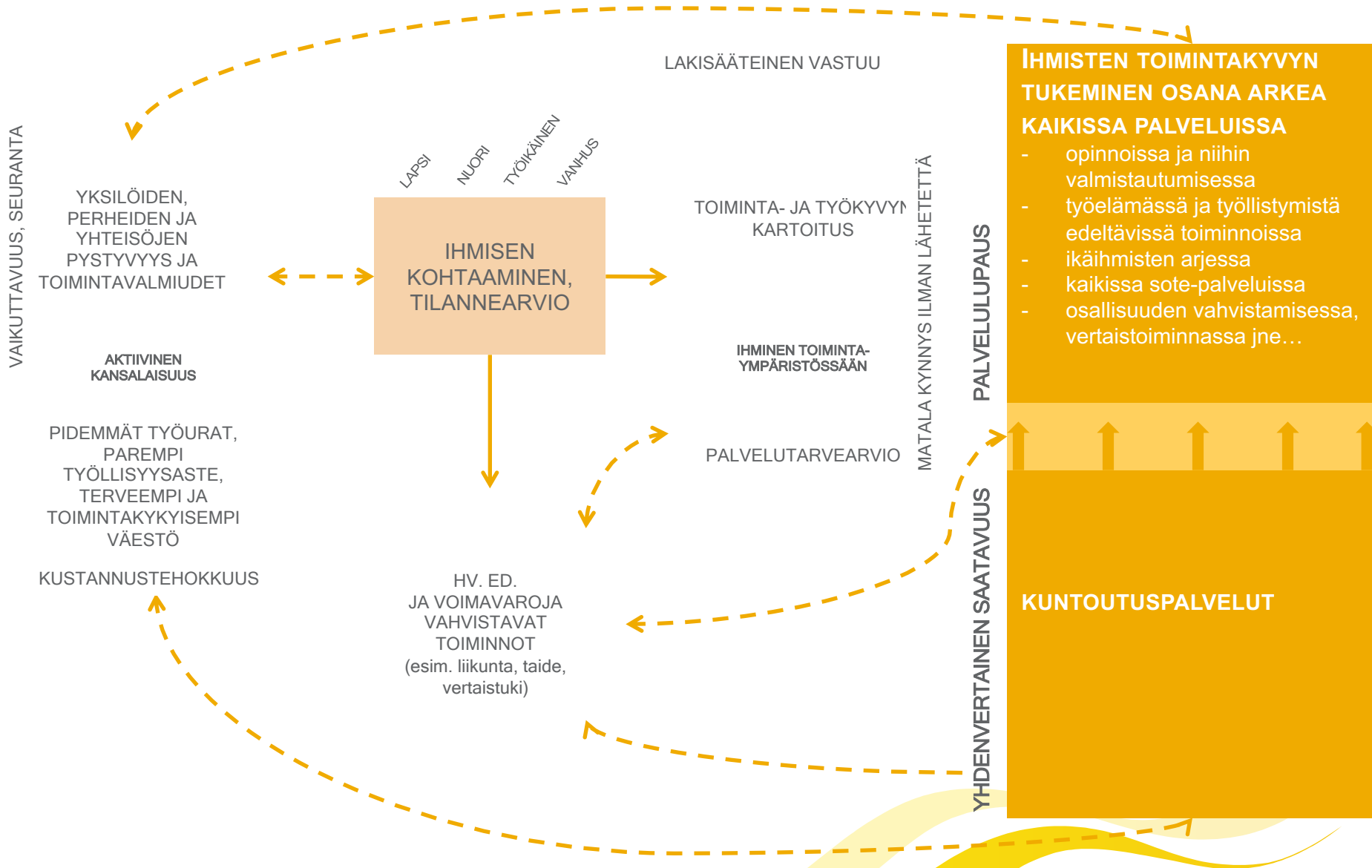
Olennaista on, että asiakkaan tarpeita voidaan arvioida **kokonaisuutena** ja eri ammattilaisten osaamista ja toimenpiteitä voidaan **joustavasti yhdistää**. Tämä edellyttää mm.:

- tiedon integraatiota: asiakastieto liikkuu eri tuottajien välillä kansallisten rekistereiden ja yhteen toimivien tietojärjestelmien kautta
- palveluketjujen integraatiota: hoito- ja palvelukokonaisuudet järjestetään siten, että eri palveluista ja palvelutuottajista on sujuva yhteys muihin palveluihin.

TÄRKEÄÄ: vältettävä disintegraatiota muuhun toimintaan.

Sosiaalityön rooli prosessinohjaajana, koordinoijana, integroijana?

Uudet toimintatavat ja työnjaot osana sote- ja maakuntaudistusta

Ratkaistavia asioita

- sosiaali-, terveys- ja työllisyyspalveluissa ei tunnisteta riittävästi ihmisten toimintakyvyn ongelmia
- esim. kuntoutus (jopa kuntien itsenä järjestämä) jää usein erilliseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluprosesseissa
- tavoite: varmistaa ihmisille nopea pääsy ja matala kynnyks toiminta- ja työkyvyn (sekä palvelu- ja kuntoutustarpeen) arviointiin ja tarvittaessa sitä tukevaan toimintaan
- jokaiseen maakuntaan tarvitaan osaamista
- varmistetaan yhteys soten, työterveyshuollon, sosiaali- vakuutuksen sekä työllistymis- ja koulutuspalvelujen välillä
- henkilöille, joilla ei varsinaista palvelu-/kuntoutustarvetta, järjestetään toimintakykyä edistävää toimintaa ja tukea

Suomalaisten (hyvin)vointi

- sosioekonomiset erot terveydessä ja elämänlaadussa ovat suuret ja sitkeät > eriarvo on todellinen haaste politiikalle
- työttömillä, työkyvyttömyyseläkeläisillä ja toimeentulotuen asiakkailta on heikoin elämänlaatu, ja tähän liittyy myös yksinäisyys (Huom: 2014 yhden hengen asuntokuntia oli 42 % - vuonna 1980 vain 27 %)
- työttömyys lisää kuolleisuutta senkin jälkeen, kun tupakan, alkoholin ja työttömyyttä edeltävän terveydentilan vaikutukset kuolleisuuteen on vakioitu
- riskiryhmiä on niin nuorissa, keski-ikäisissä kuin ikäihmisissäkin
- joka 10. kotitalous raportoi toimeentulo-ongelmista (THL 2014)

Hyvinvoinnin vajeet kasautuvat (mm. kouluttamattomille nuorille aikuisille)

- Vain perusasteen suorittaneet nuoret aikuiset ovat muita huono-osaisempia useimmilla hyvinvoinnin osa-alueilla
 - hyvinvoinnin vajeet liittyvät toimeentuloon, työllisyyteen ja terveydentilaan
 - yli nelinkertainen työttömyysriski, toimeentulotuen hakeminen kaksi kertaa yleisempää, kaksinkertainen heikon koetun terveyden riski
 - koulutusryhmien välisissä hyvinvointieroissa on tapahtunut kymmenen vuoden aikana vain vähän muutoksia
- Syrjäytymisvaaraan yhdistyy yksinäisyys
 - vain perusasteen suorittaneilla riski yksinäisyyden kokemiseen joskus tai useammin oli noin kaksinkertainen muihin nuoriin aikuisiin nähden
- Pelkkä huomion kiinnittäminen työmarkkinakiinnittyneisyyden parantamiseen on yhteiskuntapoliittisesti riittämätöntä

Miten sosiaalihuoltolaki edistää hyvinvointia?

- Helposti saatavilla oleva ja yhteistyössä järjestetty **ohjaus ja neuvonta (6 §)**
- **Rakenteellisen sosiaalityön (7 §)** merkitys ihmisten sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvien asioiden huomioon ottamiseksi kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa
- Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden sekä lasten ja nuorten **hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen (8-9 §)**
- Asiakkaiden tarpeiden ja toivomusten huomioon ottaminen toimintaa ja palveluja kehitettäessä

Toiminnan ytimessä muutos ja siihen vaikuttaminen

- yhteiskunta/instituutiot/kansalaiset/asiakkaat - ymmärrys näiden välisistä suhteista!
- yksilön ja yhteiskunnan kohtauspisteistä syntyy sosiaalityön tehtävä ja vaikuttavuus
- rakenteelliset muutokset hyödynnettävä mahdollisuuksina
- palvelu syntyy kohtaamisissa, ei säännöissä tai ohjeissa
- millaista asiantuntemusta tarvitaan?
- miten vaikutuksia seurataan ja arvioidaan?

Lähtökohtia

- ei ole rakenteista, ajasta ja paikasta vapaata sosiaalityötä
- sosiaalityö ei koskaan pärjää yksin
- ”ilkeät ongelmat” vaativat uudenlaisia ratkaisuja
- olennaisinta eivät lopulta ole rakenteet, vaan mitä niiden sisällä tehdään, miten ja miksi
- sosiaalityön sisältö, tavoitteet, välineet, verkostot, kontekstit?
- mikä on se muutos, jota tavoitellaan?
- onnistumista on kyettävä seuraamaan
- asiakkaiden/asukkaiden aktiivisuuden tukeminen (pois järjestelmä-, oikeus- ja suoritekeskeisyydestä)
- ylitettävä yksilötyön näkökulma, jotta voidaan toimia yhteiskuntapoliittisesti

Eriarvo on kallista tuhlausta - ja tämä on tuotava esiin!

- miten kohennetaan noin 20 prosentin asemaa, jotka ovat syrjäytyneet yleisestä hyvinvoinnin tasosta ja elämänlaadusta?
- maailma muuttuu ja monet muutokset vaikuttavat suoraan sosiaalityöhön - usein juuri sosiaalityö on erilaisten signaalien vastaanottaja ja muutosten filteri...
- sosiaalityöntekijällä on paljon sellaista tietoa, jota ei muilla ole tai on vasta paljon myöhemmin - vastuu tuoda heikompien ääni kuuluville
- verkostoituminen - kollektiivinen tieto & toiminta
- miten kadonneet mukaan, miten löytyneet sitoutumaan, miten kehittää oikeanlaista tukea, miten torjua medikalisointi ja asiakkaan identiteetin rakentuminen asiakkuudesta käsin?

Rakenteellisen sosiaalityön tarve

- myös sosiaalityö on monella tapaa uuden edessä
- tieto on valtaa ja edellytys vaikuttaville valinnoille
- ihmisten sosiaaliset tilanteet monimutkaistuvat
- perinteinen yksilöauttaminen ei riitä - ja toisaalta: emme pysty riittävän yksilölliseen työskentelyyn
- ihminen on paljon muutakin kuin asiakas - suoritekeskeisyydestä vaikutuskeskeisyyteen!
- olennaista on se, mitä ihmisten elämässä tapahtuu
- tarvitaan toimivia ratkaisuja aikamme sosiaalisiin kysymyksiin!

Just for you - palvelu olen minä - miksi en olisi

- jos ei kykene auttamaan, on kysyttävä miksi ei
- Mikä estää minua/meitä toimimasta mielekkäästi?
- hyvät toimintamallit käyttöön & levitykseen
- havahtuminen yksinäisyyden yk. merkitykseen -
vertaistuki, tukihenkilöt, ryhmätoiminta, klubitallot...
- arvostuksen osoittaminen: Oscar-voittajat elävät yli 3
vuotta pidempään kuin ilman palkintoa jääneet,
samoin nobelistit elävät muita tutkijoita kauemmin...
- ”Toimiva rakenteellinen sosiaalityö on aina
välittämisen kulttuuria, sen vahvistamista” (Jari Heinonen)

Olennaista: Hyvän kohtaamisen tärkeys - ihminen suhteessa toisiin ihmisiin - katso silmiin!

Riski: Ihmiset etääntyvät yhä kauemmas toisistaan ja rajaavat itselleen mukavuusalueen, ”jossa he kuulevat vain oman äänensä kaiun ja näkevät oman peilikuvansa”. (Zygmunt Bauman)

Vaara: ”Erityistä huomiota tulisi kiinnittää sellaisiin arkirutiineihin, joita on vain siksi että niin on aina ollut. Kaikilla organisaatioilla on tällainen vaara. Ne saattavat vaikuttaa itsetuntoon tavalla, jota ei ole koskaan ajateltu.” (Liisa Keltinkangas-Järvinen)

Läheisverkoston kartoittaminen

- Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä voidaan selvittää, miten asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen.
- Omaisiin ollaan yhteydessä pääsääntöisesti vain asiakkaan suostumuksella, eikä laissa velvoiteta omaisia auttamaan.
- Omaisia kuullaan ilman asiakkaan suostumusta vain jos
 1. tietoa tarvitaan lapsen edun vuoksi tai
 2. tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi silloin, kun asiakas ei kykene vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan

Kolme Teetä

- TAJUA muutos ihmisten toimintaympäristöissä & toimintamahdollisuuksissa - kykene muuttamaan myös omaa työtapaasi.
- TUNNISTA ihminen ja hänen tilanteensa - tähtää toimintaedellytysten vahvistamiseen ja pystyvyyden tunteen rakentamiseen.
- TUNNE JA TIEDÄ: toimijat, kumppanit, verkostot - luo yhteyksiä yhteiskuntaan ja ihmisiin, vaikuta!

Sosiaalinen kestävyys (Marja Vaarama)

- **Sosio-ekonominen turvallisuus**

(toimeentulo, asuminen, elinympäristö, sote-palvelujen saatavuus)

- **Osallisuus**

(sos. oikeudet, itsensä toteuttaminen, osallistuminen, syrjimättömyys)

- **Valtaistuminen**

(voimavarat käytössä, pääsy tietoon, kyky sosiaalisiin rooleihin, koulutus, terveys)

- **Yhteenkuuluvuus**

(koheesio, luottamus, solidaarisuus, sosiaalinen integraatio)

Sosiaalinen kestävyys on huolehtimista resursseista - erityisesti silloin, kun ne ovat niukat

- maailma on täynnä eriarvoistavia mekanismeja... elämä ei ole reilua!
- erilaiset psykosomaattiset mekanismit kytkevät yhteiskunnallisen aseman ihmisen terveydentilaan ja pitkäikäisyyteen
- kyvyttömyys harjoittaa yhteiskunnalle tyypillistä elämäntapaa heikentää terveyttä ja lisää kuolemanriskiä
- muutokseen johtavat interventiot onnistuvat vain, kun keskiössä on ihmisen elämäntilanne ja hänen toimintaedellytystensä ja pystyvyytensä aito parantaminen

Turvattu toimeentulo on kuntouttava tekijä!

- toimeentulolla on hyvin voimakas yhteys koettuun terveydentilaan, ja terveydellä puolestaan merkittävä vaikutus subjektiiviseen hyvinvointiin
- hyvin toimeentulevat ovat keskimääräistä tyytyväisempiä elämäänsä ja heikosti toimeentulevat keskimääräistä vähemmän tyytyväisiä
- ero ”rikkaiden” ja ”keskiluokan” välillä on pienempi kuin ”keskiluokan” ja ”köyhien” välillä
- raha siis tekee onnelliseksi ainakin jossain määrin, mutta vielä enemmän sen puute tekee onnettomaksi

(Juha Honkkila, Tieto&Trendit 1/2015)

Kuntiin jäävän toimeentulotuen kehittäminen

- Työryhmän loppuraportti 6/2015.
- Taustalla perustoimeentulotuen KELA-siirto 1.1.2017

Peruslinjauksia:

- ”Systeemiin hukkuneet” pitkäaikaisasiakkaat aktiivisen sosiaalityön piiriin
- Kuntiin jäävästä toimeentulotuesta vahva sosiaalityön väline
- Painopisteeeksi pitkäaikaisasiakkuuksien ja ylisukupolvisuuden ennaltaehkäisy.

Sosiaalityö julkisen ja yksityisen välimaastossa

- *Kuuluminen* johonkin yhteisöön (toiminnan kautta), luottamus ja turvallisuuden tunne ovat edellytyksiä hyvinvoinnille ja kuntoutumiselle! Irti vain yksilötyöstä!
- Formaali & informaali: uudet toimintamallit?
- ”Rakenteista huolimatta eettiset periaatteet lopulta todellistuvat asiakastyön kohtaamisessa: kohtaamisen ilmapiiri ja vuorovaikutus ratkaisevat. Tällöin korostuvat työntekijän henkilökohtaiset valinnat ja teot. Tämä on se mikrorakenne, joka ”*antaa tilaa pahalle tai pyrkii kutsumaan näkyviin hyvää*” ...

(Mallivastaukset 2005 / Olennainen sosiaalityössä -kirjaan perustuvat kysymykset)

Tavoite muuttaa yhteiskuntaa?

- Kv. aineistossa rakenteellinen sosiaalityö nähdään vahvasti sosiaalisena liikkeenä.
- Suomessa taas ennen kaikkea vahvaan ammattietiikkaan perustuvana ammattilaisten työorientaationa.
- Leimaako suomalaista keskustelua rakenteellisesta sosiaalityöstä liikaa pyrkimys sen menetelmälliseen määrittämiseen, jolloin vähemmälle huomiolle jää tavoite muuttaa yhteiskuntaa?

(Henri Muotkan pro gradu 2013)

Opittavaa terveydenhuollosta? (Aulikki Kananoja 2015)

- Työn sisältö ammatillisesta kirjallisuudesta, tutkimuksesta, kokemuksista, ei lainsäädännöstä?
- On hyväksyttävää, ettei kaikkiin ongelmiin ole vielä vastauksia - tätä ei oteta henkilökohtaisena epäonnistumisena.
- Vaikeat ongelmat ohjataan koko ammattikunnan, tiedeyhteisön, osaamiskeskusten käsittelyyn uuden lain, lisäresurssien tai vaikeuden valittelun sijaan.
- Edistetään ja vaaditaan käytännön työtä palvelevaa tutkimus- ja kehittämiskulttuuria.

(P4-lääketiede: Predictive, Preventive, Personal, Participatory).